

VOORWOORD	7 - 1 0
PROLOOG	1 1 - 1 6
PIONIERS 1840-1875	1 7 - 2 6
EERSTE FOTOGRAFEN IN HOOGEVEEN 1875-1900	2 7 - 5 5
BEGIN BLIJVENDE BLOEI 1900-1920	5 6 - 7 6
FOTOGRAFIE VOOR HET BREDE PUBLIEK 1920-1940	7 7 - 9 9
FOTOGRAFIE TIJDENS DE OORLOG 1940-1945	1 0 0 - 1 0 5
IEDEREEN EEN FOTOGRAAF 1945-1965	1 0 6 - 1 1 7
COMMERCIALISERING VAN DE FOTOGRAFIE 1965-1990	1 1 8 - 1 4 0
HET VERANDERENDE MEDIA LANDSCHAP 1999-HEDEN	1 4 1 - 1 4 6
FOTOGRAFEN	1 4 7 - 3 2 7
FOTO'S	3 2 8 - 5 4 4
REGISTER FOTOGRAFEN	5 4 5 - 5 5 0
BIJLAGEN	5 5 1 - 5 5 8

Periodisering

Voor u ligt een nieuw boek over de geschiedenis van de fotografie in Hoogeveen (1875-heden).¹ In 1826 maakte Joseph Nicéphore Niépce (1765- 1833) foto's door een plaat die was bedekt met een lichtgevoelige bitumen (een soort asfalt) in een camera obscura (Latijn voor 'donkere kamer') bloot te stellen aan licht. Deze en andere uitvinders in het buitenland, vooral Frankrijk en Engeland, legden de basis voor de verdere fotografische ontwikkelingen waarop men ook in Hoogeveen voortborduurde.

Voor de komst van de fotografie moest de rijke burgerij en adel het doen met tekeningen en schilderijen van kunstenaars.

In 1875 waren vermoedelijk alle fotografische procédés wel bekend in Hoogeveen. In de beginperiode tot 1910 werden eerst hoofdzakelijk statische portretten voor de rijke burgerij gemaakt, maar geleidelijk aan ook steeds meer stadsgezichten, bedrijfsfoto's en foto's van bijzondere gebeurtenissen. Een tijdvak waarin ook amateurs een camera aanschafte. Kortom, een spannende tijdvak vol veranderingen en ontwikkelingen, waarin de fotografie steeds meer een plek kreeg in de samenleving van Hoogeveen.

Ik heb er voor gekozen de geschiedenis door te trekken tot het heden. Zodat de overgang van de ambachtelijke fotograaf naar het digitale tijdperk met zijn mitsen en maren duidelijk wordt. Ook biedt dit gelegenheid om andere vormen van fotografie te bespreken zoals de luchtfotografie en persfotografie vanaf circa 1920. Vanaf circa 1930 waren de commerciële fotozaken in Hoogeveen in opkomst, zoals die van Douwe Duiker en Kornelis Hendrik Bronts, die na de oorlog flink werden uitgebreid, alsmede Rieks Manrho en de bekende fotograaf Anno Bakker. Vanaf circa 1990 betrad de fotografie een nieuw terrein: digitale fotografie. Geen film meer, maar pixels. De moderne fotograaf is vooral een multimedia man/vrouw die ook verstand van en affiniteit met computers heeft. De foto's in grootformaat laten ook zien dat het aanzien van Hoogeveen ingrijpend is veranderd. Velen mijmeren over de wens tot terugkeer van de grachten.

Vragen

Veel vragen borrelden tijdens het onderzoek (weer) naar boven. Waarom vestigden fotografen zich in Hoogeveen? Wie was de fotograaf? Wanneer verbleef hij in Hoogeveen? Wat waren zijn (overige) beroepen? Wat waren hun werkzaamheden? Wat fotografeerden ze? Welke fotografische technieken gebruikten ze? Op welke wijze pasten ze hun fotografie toe? Hoe was hun atelier ingericht? Wat was hun bedrijfsvoering? Werkte de fotograaf voor zijn/haar plezier of om geld te verdienen? Hoe zag hun privé-leven er uit? Welke status genoten de fotografen in Hoogeveen?

Zo concludeert Hans Theo Rooseboom in zijn proefschrift dat fotografen nooit trouwden met vrouwen uit de hogere beroepskringen van ondermeer burgemeesters, notarissen en advocaten en dat de beroepen van hun schoonvaders en vaders overeenkomen met de beroepen die de fotografen zelf (eventueel) uitoefenden in de fotografie.² Om de sociale achtergrond van de fotografen in kaart te brengen zijn veel genealogische gegevens opgenomen.

¹ Niet te verwarren met het voormalige Hoogeveen in Rijnland, nu buurtschap Hoozevee in de gemeente Alphen aan de Rijn of Hoozevee in het voormalige Delfland, nu een buurtschap in de gemeente Pijnacker-Nootdorp.

² Hans Theo Rooseboom. *De schaduw van de fotograaf. Positie en status van een nieuw beroep: fotografie in Nederland, 1839-1889. Proefschrift (Universiteit Utrecht, 2006).* p. 214

Oud Hoogeveen

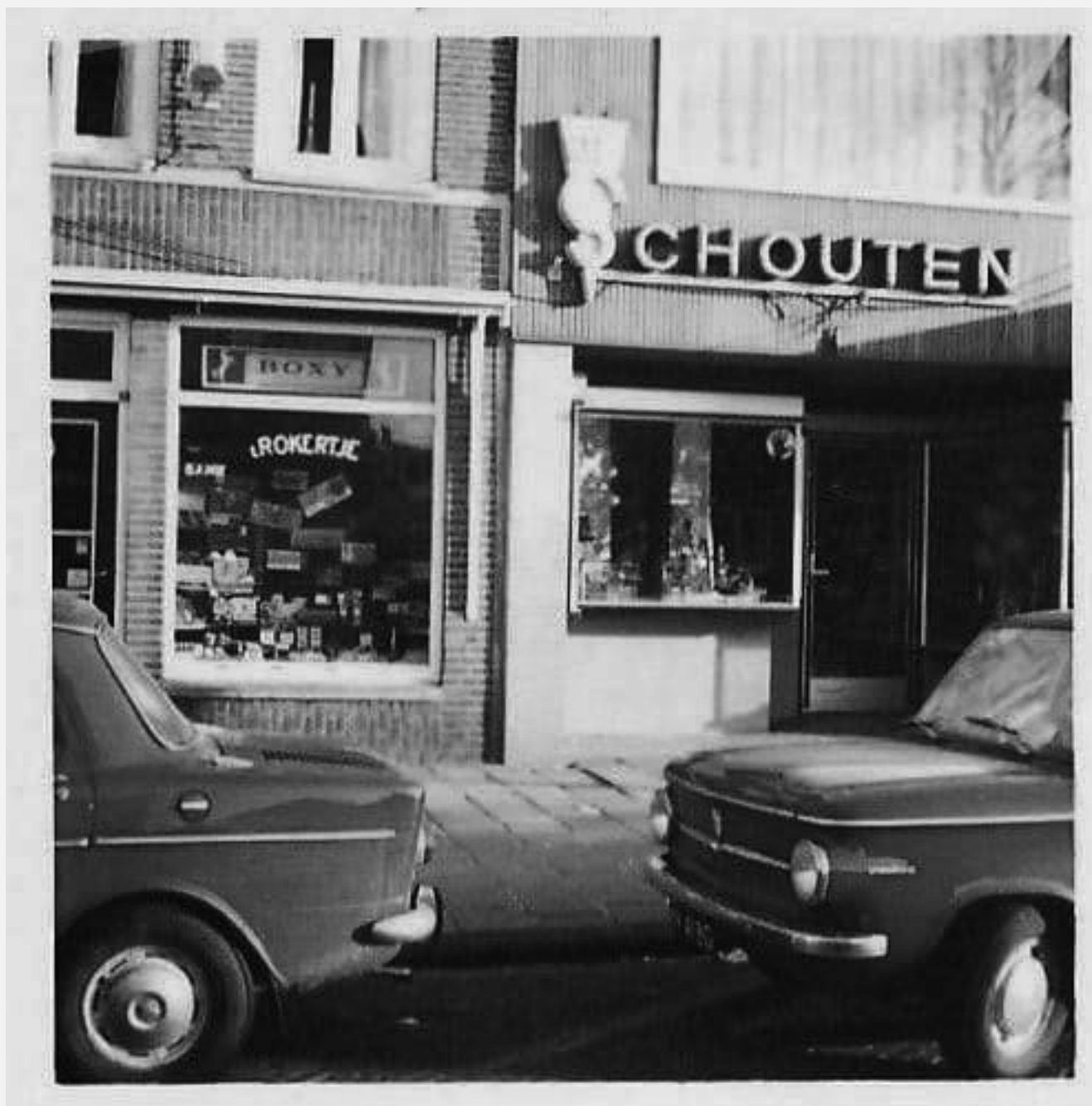
Willem Jansen/Grietje Klooster

<https://www.fotoimpex.com/films/fuji-velvia-50-135-36.html>

<https://www.retrocamera.be/nl/film/35mm/zwart-wit-negatief/kodak>

Firma Schouten. Hanneke Moeke-Hof, circa 1968

**HET VERANDERENDE
MEDIALANDSCHAP
1990-HEDEN**

Heiman Benjamin Sanders

Aantal foto's Hoogeveen	0
In 1876 werkte hij in Hoogeveen als portretfotograaf samen met de broer van zijn echtgenote: Sander Abrahams van der Zijl (1813-1888) . “De Fotografen Van der Zijl Sanders, van Groningen, hebben zich alhier gevestigd bij den logementhouder A. ter Stege [Arend ter Stege (1839-1886), Het Schut. Zijn echtgenote Hendrika van Zegeren (1842-1917) was tapster] De 12 albumportretten f 2,50. De 6 albumportretten f 1,50. Des verkiezende aan huis te ontbieden” ¹ In de zomer van 1882 adverteerde hij opnieuw in de Hoogeveensche Courant. “Op veler verlangen zal ondergeteekende op Zondag den 2 den Juli e.k. ten huize van Gebrs. Esselbrugge weer werkzaam zijn tot het vervaardigen van PORTRETten, en zal dan tevens gelegenheid zijn de bestelde Portretten te ontvangen. H. Sanders, van Groningen.” ². Ruim twee maanden later was hij weer in Hoogeveen: “Photographie H. Sanders, van Groningen is morgen (Zondag) weer werkzaam ten huize van Gebrs. Esselbrugge [Albertus Esselbrugge (1839-1913) en tapper Abraham Esselbrugge (1844-1885)], tot het vervaardigen van ALBUM-PORTRETten, 13 stuks f 2,50, 7 stuks f 1,50.” ³ Ook op 3 september 1882 bezocht hij Hoogeveen. In het laatste decennium van de 19e eeuw werkte hij samen met zijn schoonzoon, maar wel ieder met een eigen atelier. In 1883 meldde hij zich weer. “Photografie Instantané!. Bericht voor Hoogeveen en Omstreken !!! De photograaf H. Sanders van Groningen is a.s. Zondag in het Hotel Thomas werkzaam tot het vervaardigen van portretten. 13 fijn geëmailleerde portretten f 2,50. 7 fijn geëmailleerde portretten f 1,50”. ⁴ Hij werkte in Hoogeveen “op veler verlangen” tot zondag 30 augustus 1885. ⁵ Op zondag en maandag 13/20 en 14/21 september 1885 is hij weer in Hotel Thomas voor het maken van portretfoto's. ⁶	
Bedrijfsnaam	Samen met zijn schoonzoon Abraham de Levie onder de naam H. Sanders & Co.
Beroep	Photografist (1864, 1901)
Beroep echtgenote	Dienstmeid (1862)
Beroep schoonvader	Inlandse kramer
Beroep schoonzoon	Photograaf
Beroep vader	Koopman
Echtgenote	Vrouwke van der Zijl (1828-na 1901)
Geboortedatum- en plaats	7 augustus 1835, Veendam
Godsdienst	Joods
Huwelijksdatum- en plaats	2 november 1862, Groningen
Kinderen	Levenloos geboren (1864). Lowiena Sanders (1866-1939)
Leeftijd bij overlijden	65 jaar

¹ Hoogeveensche Courant, 19-07-1876

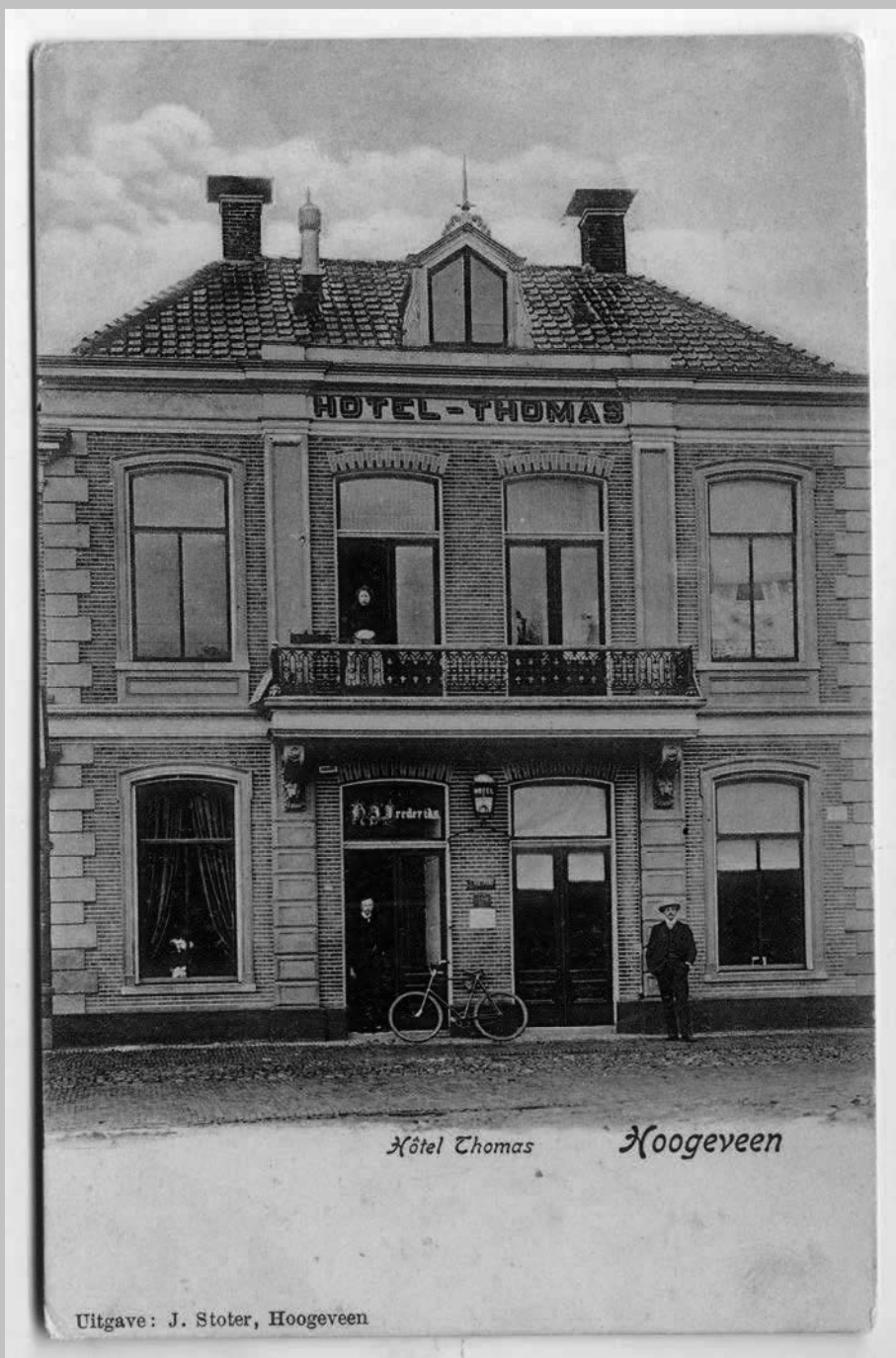
² Hoogeveensche Courant, 28-06-1882

³ Hoogeveensche Courant, 09-08-1882

⁴ Hoogeveensche Courant 08-08-1885

⁵ Hoogeveensche Courant 15-08-1885

⁶ Hoogeveensche Courant 09-09-1885, 19-09-1885

Hotel Thomas
Fotograaf: onbekend
1915-1925
Hoogeveen
Jan Pol/Beeldbank Drents
Archief/DA948010212

Afgebrand in 2013.¹⁶
Nu: Hoofdstraat 136

¹⁶ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=609114579116774&set=a.463292789170923&id=100064706165073>

Staand van links naar rechts: Hartog Samson Frank, Lena Frank, Simon Frank, Marianna Frank

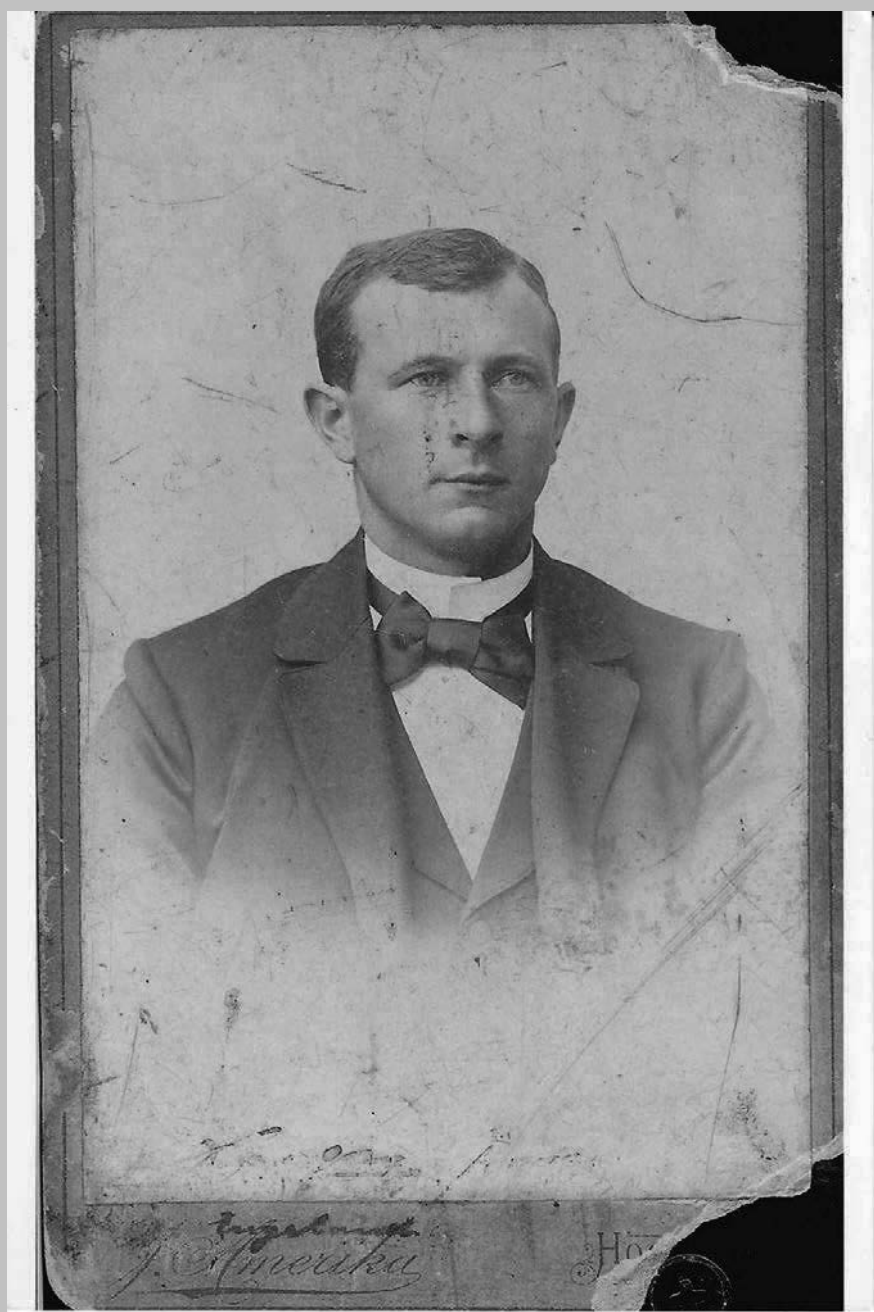
Zittend van Links naar rechts: Samon Frank, Frouke Frank, Sedje Cohen

Fotograaf: Onbekend

Circa 1895

Locatie: onbekend

<https://www.geni.com/>

Jan Koops. Fotograaf: Jochum Amerika. Circa 1900. Hoogeveen. Familie Jan Koops

Klaas van Buiten. Mark Goslinga. Fotografie in Meppel 1850-1910 (Assen, 2012) P. 217

**De fotowinkel van Foto Manrho aan de Grote Kerkstraat 7.
De man die in de deuopening staat is Rieks Manrho. Jan Pol**

Portret van Anno Bakker. Fotograaf: onbekend. Circa 1990. Berla Bech-Bakker

Draaibrug voor voetgangers over de Alteveerse Opgaande. Op de brug en de kade staan meerdere mensen. Een vrouw doet haar was in het kanaal

Fotograaf: Salomon Goudsmit

1885-1890

Hoogeveen

Topografische foto's/Drents Museum/Beeldbank Drents Archief/DM3202782

Portret

Fotograaf: Martinus Rozendal

Circa: 1890

Hoogeveen

Dirk Zomer

Dienstbode Trijntje Smit (1869-1952). Zij was getrouwd met de schipper Jan Baas (1870-1947)

Fotograaf: onbekend. Vermoedelijk Jochum Amerika

Circa: 1915

Hoogeveen

Gemeentearchief Hoogeveen/fotomap/3500

*Bruidsmeisjes. Rechts onder in beeld staat vermeld: Studio Bronts
Fotograaf: Kor Bronts
1943
Hoogeveen
Afie W. Fictorie*

*Ronald Wilfred Jansen overhandigt een bloemstukje aan Anton Geesink
tijdens een worsteldemonstratie in de Mauritsshal*

Fotograaf: onbekend

1974

Hoogeveen

Ronald Wilfred Jansen

Ada Veldman	546, 556
Adrianus Antonius Favier	251
Albert Hartgers	221, 232, 233
Amanda Kruize fotografie	556
André Weima Fotografie	8, 10, 143, 323, 546, 556
Andries Teunis Kruithof	115, 309, 310
Aniek Smid (Liefs Aniek Fotografie)	557
Anno Bakker	12, 15, 16, 86, 110, 111, 116, 119, 123, 124, 129, 132, 144, 146, 271, 272, 280, 284, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 308, 322, 489, 492, 556
Anouk Schamper Fotografie	556
B.M. Cohen	197
Bart Hofmeester	552
Bart Pijper	556
Bartel Jonker	50, 154
Benjamin Sanders	49, 157, 158
Bert Verhoeff	505, 514, 552
Bert Wieringa	3, 4, 8, 10, 313, 321
Chantal Oosterga Fotografie	556
Charles Vlek	552
Chris Booms	553
Colinda Schrader (Little Love Fotografie)	557
Comprecht Heiman Sanders	161, 162
Cornelis Hartgers	75, 76, 221, 222, 223, 232, 234
Cornelis Johannes Richardus Pels	149
Dijkstra	198
Douwe Duiker	12, 14, 76, 78, 79, 81, 86, 99, 101, 103, 124, 127, 235, 236, 238, 239, 254, 426, 429, 437, 457
Eduard Sanders	40, 201, 213, 399, 400
Egmond van Coillie	553